

THEORETICAL BASIS FOR DETERMINING THE QUALITY AS A SOCIO-ECONOMIC CATEGORY

O. Osadchuk, V. Maistrenko

National University of Food Technologies

Key words:

Quality
Quality of products
Requirements of
consumers
Enterprise
Theory of quality
management
Need
Product carelessness

Article history:

Received 10.07.2019
Received in revised form
26.07.2019
Accepted 15.08.2019

Corresponding author:

O. Osadchuk

E-mail:

ossadchuko@gmail.com

ABSTRACT

The concept of “quality” as a socio-economic category has become widely used since the times of various historical epochs. With the development of society and the emergence of the economy as an independent science, scientific research was intensified in the area of determining the most complete and the only correct approach to the interpretation of the content of the concept under study.

Widespread use of the category “quality” in various areas of social activity and considerable scientific interest in determining its essence contributed to the emergence of a large number of interpretations that fully disclose its meaning. In view of this, the discovery and research of the main ideological content of the concept of “quality” was carried out on the basis of defining its main aspects by generalizing the theoretical formulations presented by world-known philosophers, the founders of the theory of quality management, and domestic scholars. The main aspects of the category “quality”, defining its ideological content are: compliance with the requirements; satisfaction of consumer needs; efficiency of production processes; a set of properties that are necessary to meet explicit and foreseeable needs; degree of compliance; the relationship between costs and needs; safety for health and human life.

The study of the terminological nature of the category “quality”, from the standpoint of various scientific approaches, has allowed to distinguish its main features, which indicate the relevance of the study definition to the category of socio-economic concepts.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ЯКОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

О. П. Осадчук, В. М. Майстренко

Національний університет харчових технологій

Поняття «якість» як соціально-економічна категорія набуває широкого використання та вжитку ще з часів різних історичних епох. З розвитком суспільства та становленням економіки як самостійної науки активізувалися наукові пошуки й дослідження у сфері визначення найповнішого та єдино правильного підходу до тлумачення змісту досліджуваного поняття.

Широке застосування категорії «якість» у різних сферах суспільної діяльності та науковий інтерес до визначення її сутності сприяли появі значної кількості трактувань, що всебічно розкривають її зміст і значення. З огляду на це виявлення та дослідження головного ідейного змісту поняття «якість» здійснювалося на основі визначення основних аспектів шляхом узагальнення теоретичних формулювань, представлених всесвітньо відомими філософами, основоположниками теорії управління якістю та вітчизняними науковцями. Основними аспектами категорії «якість», що визначають її ідейний зміст, є: відповідність встановленим вимогам; задоволення споживчих потреб; ефективність виробничих процесів; сукупність властивостей, необхідних для задоволення явних і передбачуваних потреб; ступінь відповідності вимогам; співвідношення між витратами та потребами; безпечність для здоров'я та життя людини.

Дослідження термінологічної сутності категорії «якість» з позиції різних наукових підходів дало змогу виокремити основні її ознаки, які вказують на приналежність досліджуваної дефініції до розряду соціально-економічних понять.

Ключові слова: *якість, якість продукції, вимоги споживачів, підприємство, теорія управління якістю, потреба, безпечність продукції.*

Постановка проблеми. Поняття «якість» є складним та багатогранним, про що свідчить всебічне його використання в науці, технічному середовищі, законодавчій сфері, виробництві та побуті. Сутність якості визначається через призму особливостей певного роду суспільної діяльності, що з кожним витком історії породжує нові погляди на тлумачення цього терміна. Це спричинено тим, що з розвитком науково-технічного прогресу суспільство висуває все нові вимоги до якості.

Визначення терміну «якість» зазнало неабияких змін у часи історико-виробничого розвитку суспільства, в період еволюційного становлення економіки як науки та суб'єктивного впливу бачень науковців. Економічна література нараховує більш як 400 визначень, які всебічно розкривають зміст і значення якості [1, с. 5]. Серед розмаїття трактувань залишається відкритим питання формування сучасного загального визначення з метою забезпечення можливості подальшого оперування цією категорією в операційній діяльності

підприємства. Тому одним із важливих завдань є вивчення динаміки підходів до еволюційного розвитку якості як економічної категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим є питання розроблення загального визначення сутності якості для забезпечення можливості подальшого управління якістю в операційній діяльності підприємства.

Протягом багатьох століть чимало дослідників намагалися дати визначення якості, але особливу увагу вивченню та дослідженню теоретичних основ якості приділили: О. В. Арістов, І. А. Будищева, А. В. Вакуленко, В. Г. Герасимова, Е. Демінг, Дж. Джуран, К. Ісікава, В. М. Золоткін, С. М. Кирюхін, Ф. Кросбі, М. Г. Круглова, О. І. Момот, О. В. Олійник, В. М. Приходько, Ю. В. Савицький, В. Н. Спіцнадель, Г. Тагуті, І. О. Тарасенко, А. Фейгенбаум, М. І. Шаповал, Г. М. Шишкова, В. Шухарт та інші. У працях цих вчених ґрунтовно розглянуто підходи до визначення якості, методи оцінки рівня якості продукції, організаційні аспекти та системи управління якістю. Але єдиної думки щодо формування поняття якості серед авторів немає.

Мета статті: дослідити економічну сутність категорії «якість» шляхом узагальнення різних наукових підходів до трактування досліджуваного поняття, виокремити ключові аспекти цієї категорії, які в сучасних умовах господарювання формують її соціально-економічний зміст.

Викладення основних результатів дослідження. Перші згадки про якість датуються періодом до нашої ери та належать всесвітньо відомим давньогрецьким філософам. Найбільш поширеним у сучасній економічній літературі є бачення Арістотеля: «...віднесена до сутності видова відмінність і є якістю» [2, с. 165]. Давньогрецький філософ розглядав якість як універсальну властивість, що відображає сутність речей і проявляється в «...більшій чи меншій мірі...» [1, с. 6]. Він вказував на мінливість якості, на її характеристику: «...легко піддаватися коливанням та швидко змінюватися...» [3, с. 73], перетворюючись у свою протилежність (тепло–холод, хвороба–здоров'я, шкідливе–корисне тощо).

Із розвитком філософії Нового часу та зародженням механістичного світосприйняття на основі поглядів Р. Бойля та Дж. Локка сформувався поділ на так звані первинні і вторинні якості залежно від міри їх об'єктивності: при цьому первинними визнавалися об'єктивно притаманні речам властивості, а вторинними — суб'єктивні відчуття, що залежать від первинних і реалізуються за наявності низки умов (наприклад, для сприйняття кольору певного предмета необхідні сам предмет із первинними якістьми, достатня освітленість приміщення і нормальне функціонування зорового апарату людини) [1, с. 7; 25].

Особлива увага та спроби визначення сутності «якості» виокремлювали її з-поміж інших категорій буття та передували появі чисельних формулювань і підходів до її розуміння. У таблиці наведені трактування всесвітньо відомих

філософів, які можна віднести до раннього періоду розвитку поняття «якості», оскільки вони стали основним підґрунтям подальшого розвитку цієї категорії.

Таблиця. Еволюція сутності поняття «якість» у філософському розумінні

Автор	Визначення	Головний аспект
Арістотель (3 ст. до н.е.) [3, с. 73]	Відмінність між предметами. Диференціація за ознакою «хороший–поганий»	Відмінність за ознаками «хороший–поганий»
Платон (5 ст. до н.е.) [4, с. 68]	Якість — це сукупність певних властивостей, що відрізняють певний предмет від інших предметів того ж виду	Якість як відмінність
Локк (17 ст.) [4, с. 68]	Якість визначається основними властивостями, що об'єктивно притаманні предметам	Якість як властивість предмета
Гегель (19 ст.) [5, с. 215]	Якість взагалі тотожна з буттям, безпосередня певність... Щось є завдяки своїй якості тим, чим воно є, і, втрачаючи свою якість, воно перестає бути тим, чим воно є...	Якість як сутність об'єкта
Ф. Енгельс (1844 р.) [1, с. 7]	... існує не якість, а тільки речі, що володіють якісними характеристиками, причому великою кількістю якісних характеристик.	Якість як сукупність характеристик об'єкта
Китайська версія [4, с. 68]	Ієрогліф, що означає термін якість, складається із двох елементів — «рівновага» та «гроші», отже, якість тотожна поняттям «висококласний», «дорогий»	Баланс між вартістю та ступенем досконалості

Розглядаючи трактування поняття «якість» у філософському сенсі, можна виокремити декілька підходів до його тлумачення. Так, спочатку якість розглядалась як категорія, яка, охоплюючи сукупність властивостей одного предмета, відрізняла його від іншого; далі «якість» сприймалася як міра відмінності одного предмета від іншого, вказуючи при цьому на ступінь його якості (хороший, поганий...), що проявлявся в процесі порівняння декількох предметів.

У працях німецького філософа Гегеля категорія «якість» розглядається як логічна категорія, яка розкриває безпосередню сутність об'єкта, що є початковим етапом пізнання речей і становлення світу. При цьому якість визначалася не стосовно певної однієї чи окремої властивості об'єкта, а розкривалась через їхню сукупність.

У сучасного американського філософа та літератора Роберта Персінга інша думка. У своїй книзі «Дзен і мистецтво догляду за мотоциклом» він наводить таке визначення: «Якість — це характеристика думки і твердження, що сприймається підсвідомістю. Оскільки визначення є продуктом жорсткого формального мислення, якість визначити не можна» [6]. У розумінні Персінга якість є відношенням людини, що формується на підсвідомому рівні пізнання певного явища або предмета, та сприймається як першооснова матеріального та нематеріального світу, з чого випливає, що це поняття не має чіткого визначення (як, наприклад, «точка»).

Із розвитком філософії як науки погляди більшості науковців були зосереджені на дослідженні тлумачення поняття «якість», пошуку всезагального визначення категорії, що повністю відображало її сутність і розкривало зміст. Проаналізувавши основні праці видатних філософів, можна визначити, що сутність цієї категорії розкривалась через визначеність і сукупність всіх істотних ознак предмета, які надають йому відносної стабільності та відрізняють від інших предметів.

Із вступом суспільства в епоху всепоглинаючої індустріалізації наукові пошуки у сфері якості активізувалися. Велика увага до визначення сутності цієї категорії та її аспектів приділялася відомими менеджерами та спеціалістами тих часів, які в подальшому стали основоположниками теорії управління якістю. Дослідженнями поняття якості займалися В. Шухарт, Е. Демінг, Дж. Джуран, К. Ісікава, Ф. Кросбі, Г. Тагуті. Аналізуючи їхні праці та висловлювання про якість, інколи досить непросто виокремити та сформулювати особисте трактування категорії «якість».

Е. Демінг розглядав «якість» як сукупність характеристик продукції, що здатні задовольнити потреби споживачів, але при цьому вказував на важливість визначення властивостей і характеристик, які є цінними для кінцевого споживача. Це завдання не з легких, оскільки споживач, купуючи продукцію, купує ті її властивості, що задовольняють його бажання повністю та представлені такою ціною, яка є прийнятною. Складність такої ситуації визначається й тим, що підприємства функціонують у сфері жорсткої конкурентної боротьби, за якої виробник може займати передові позиції на ринку, застосовуючи нові, покращені матеріали, використовуючи новітні ресурсозберігаючі технології, які дають можливість пропонувати аналогічну продукцію за зниженими цінами.

Інший американський вчений Дж. Джуран, як і Е. Демінг, розкривав зміст якості через необхідність задоволення потреб та вимог споживачів. Дослідник зазначав, що якість має декілька значень. З одного боку, це поняття характеризується тими властивостями продукції, які саме задовольняють потреби споживачів і таким чином забезпечують задоволення певною продукцією, а з іншого — виключають відсутність невідповідностей. Дж. Джуран писав, що було б зручно мати одне всеохоплююче визначення, але запропоновані в той час трактування не відзначалися необхідною універсальністю.

Термінологічні складнощі у визначенні поняття якості пояснюються еволюцією поглядів вчених і різними підходами до тлумачення цієї категорії. Існування величезної кількості нових і класичних підходів до трактування якості продукції свідчить про те, що їх різноманіття є, з одного боку, показником виключної складності проблем якості, а з іншого — результатом безперервного пошуку найкращих рішень.

Висновки

Категорія «якість» є складною та багатогранною, зміст та значення якої змінюється й уточнюється протягом тривалого історичного періоду під впливом сукупності факторів соціально-економічних змін. У сучасних еконо-

мічних джерелах представлено понад 400 визначень та авторських поглядів всесвітньо відомих постатей, багатьох науковців і дослідників різних історичних епох на трактування сутності досліджуваного поняття. Наявність значної кількості визначень поняття «якість» сприяла пошуку та виявленню головних аспектів, що в сучасних умовах розвитку формують її соціально-економічний зміст. Задля цього досліджено та проаналізовано основні визначення категорії «якість», що представлені всесвітньо відомими філософами, основоположниками теорії управління якістю, вітчизняними науковцями та прописані у нормативно-правових документах. Узагальнення різних наукових поглядів дало змогу виявити основні ключові аспекти категорії «якість», а саме: відповідність установленим вимогам; задоволення споживчих потреб; ефективність виробничих процесів; сукупність властивостей, що необхідні для задоволення явних і передбачуваних потреб; ступінь відповідності вимогам; співвідношення між витратами та потребами; безпечність для здоров'я та життя людини; відповідність вимогам нормативно-правових документів.

Література

1. Момот А. И. Экономический механизм управления качеством. Донецкий национальный технический университет. Донецк : Норд-Пресс, 2005. 384 с.
2. Аристотель. Метафизика. Сочинения: в 4-х т. М.: «Мысль», 1975. Т. 1. Кн. 5. Гл. 14 1020a. С. 165.
3. Аристотель. Категории. Сочинения: в 4-х т. М.: «Мысль», 1978. Т. 2. Гл. 8. 8b—9a. С. 73.
4. Береговая И. Б. Управление качеством : практикум. Оренбург: ОГИМ, 2009. 94 с.
5. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук, Т. 1. Наука логики. М.: «Мысль», 1974. 452 с.
6. Пирсинг Р. Дзен или искусство ухода за мотоциклом URL: http://petrosian.ru/-2004/03/tpirsig_dzen_ili_iskusstvo_uhoda_za_mototsiklom/.
7. Харрингтон Дж. Х. Управление качеством в американских корпорациях : сокр. пер. с англ. авт. вступ. ст. и науч. ред. Л. А. Конарева. М.: Экономика, 1990. 272 с.
8. Лойко Д. П., Вотченікова О. В., Удовіченко О. П., Котляр М. А. Управління якістю: навч. посіб. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 230 с.
9. Управління якістю переробних і харчових виробництв / Богомолів О. В., Сафонова О. М., Шаповаленко О. І. та ін. Харків: Еспада, 2006. 296 с.
10. Квитко А. В. Управление качеством: учебное пособие. М.: Московский государственный университет экономики, статистики и информатики, 2004. 100 с.